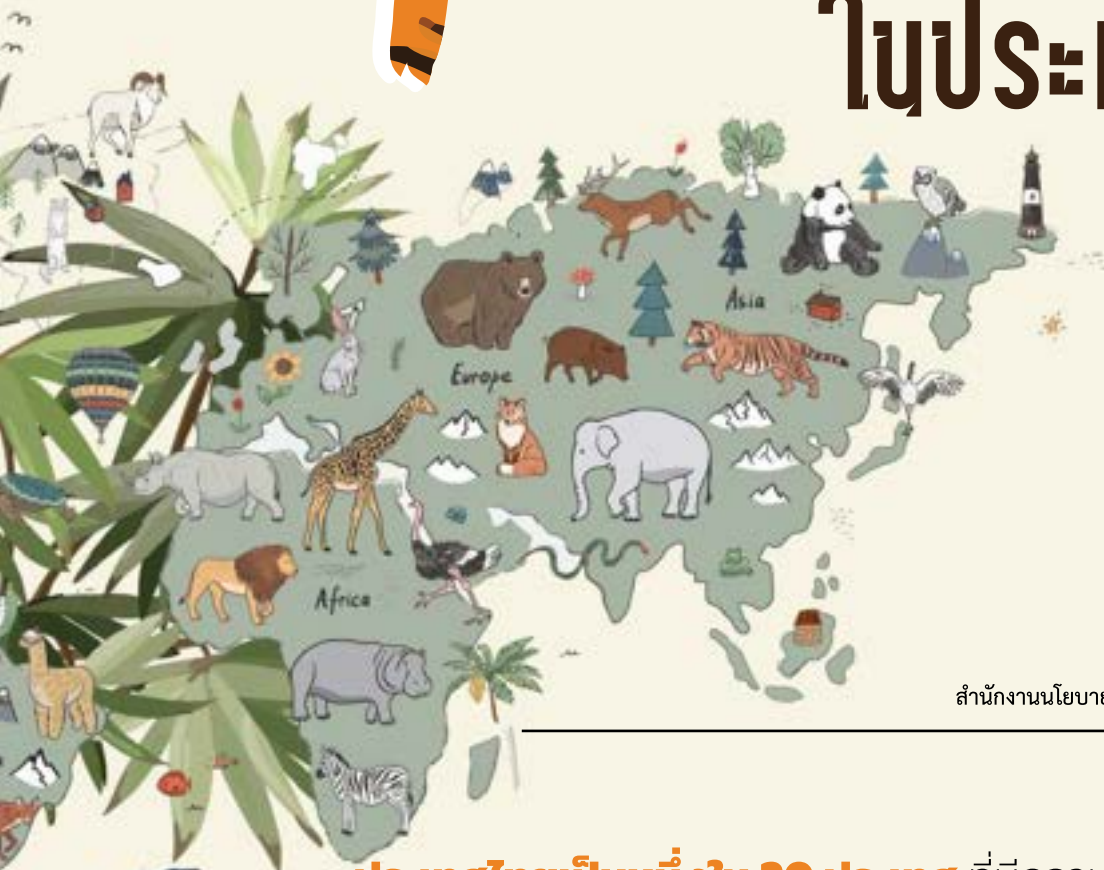

Iconic Species

ในประเทศไทย

อุษารัตน์ จันทน์ภักดี

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ

พัชรกร การ์ตัน

นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ

กองจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 20 ประเทศ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดในโลก ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของระบบนิเวศและบริการจากระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพได้เอื้อประโยชน์ต่อผู้คน **สร้างความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณ สัตว์ป่า และแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต ตั้งแต่ป่าดิบชื้น ภูเขาสูง ไปจนถึงแนวปะการังและชายฝั่งทะเล ซึ่งล้วนเป็นมรดกทางธรรมชาติอันล้ำค่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตและมนุษย์**

ปัจจุบันความหลากหลายทางชีวภาพของไทยกำลังเผชิญกับภาวะถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสมดุลของระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ และการสูญเสียชนิดพันธุ์ต่าง ๆ ดังนั้น การดำเนินงานเพื่อค้นหา **Iconic Species** หรือ **ชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่น ในประเทศไทย** ซึ่งทำหน้าที่เสมือนตัวแทนบ่งชี้คุณลักษณะที่ดีของระบบนิเวศ และสะท้อนความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงมีความสำคัญยิ่ง บทความนี้จะพาไปรู้จักและเจาะลึกเรื่องราวของชนิดสัตว์และพืชเหล่านั้น เพื่อให้เข้าใจความสำคัญที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังความโดดเด่น

ความสำคัญของ Iconic Species

“Iconic Species” หรือ **“ชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่น”** อาจเป็นคำที่ไม่คุ้นชินกับบุคคลทั่วไป แต่ในกลุ่มนักวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักชีววิทยา นักนิเวศวิทยา และนักอนุรักษ์ มักใช้คำนี้เพื่อบ่งชี้ถึงสิ่งมีชีวิต (สัตว์ พืช และเห็ดรา) ที่สำคัญต่อระบบนิเวศ และเป็นตัวแทนของความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นเอกลักษณ์ของภูมิภาคหรือแหล่งที่อยู่ ซึ่งหลายชนิดมีสถานภาพความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ตามเอกสาร IUCN Red List of Threatened Species และ Thailand Red Data ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปี 2567 ได้มีการประชุมผู้เชี่ยวชาญของไทยเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การจำแนกและคัดเลือกพื้นที่ และชนิดพืชและสัตว์ที่มีความโดดเด่นในระบบนิเวศที่สำคัญของประเทศไทย และอธิบายความหมายของ iconic species ว่าหมายถึง ชนิดของสิ่งมีชีวิตที่มีความโดดเด่น ที่สามารถใช้เป็นตัวแทนบ่งชี้คุณลักษณะที่ดีของพื้นที่ รวมถึงความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชน การท่องเที่ยว พักผ่อน สันทนาการทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคม และในทางกลับกัน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน การเพิ่มขึ้นของภาวะคุกคาม การรบกวนทางธรรมชาติ ย่อมส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตที่มีความโดดเด่นในพื้นที่นั้น ๆ เช่นกัน

สัตว์ป่า

เกณฑ์การจำแนกและคัดเลือก

กว่าจะมาเป็นสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่นนั้น ในทางวิชาการได้กำหนดเกณฑ์การจำแนกและคัดเลือกเพื่อใช้เป็นเครื่องมือระบุและอธิบายถึงความสำคัญของชนิดสัตว์และพืชที่มีแหล่งที่อยู่อาศัยอยู่นอกพื้นที่คุ้มครองอย่างเป็นระบบ แทนการเลือกที่มาจากความรู้สึกหรือความนิยมส่วนตัว นอกจากนี้ เกณฑ์ที่เหมาะสมช่วยให้มั่นใจได้ว่าชนิดสัตว์หรือพืชที่คัดเลือกมามีที่มาหรือเรื่องราวที่สามารถเชื่อมโยงสื่อสารกับสาธารณชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการอนุรักษ์ไม่เฉพาะสัตว์และพืช แต่รวมถึงระบบนิเวศซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยอีกด้วย

จากเอกสารวิชาการโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2567) กล่าวถึงเกณฑ์การจำแนกและคัดเลือกชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่น ดังนี้

เกณฑ์ A

เกณฑ์ด้านชนิดสัตว์หรือพืชที่มีความโดดเด่น ต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อย 1 ข้อ ดังนี้

1A สัตว์หรือพืช ชนิดและ/หรือชนิดย่อย (subspecies) ที่อยู่ในทะเบียนสถานภาพถูกคุกคามของประเทศไทย (Thailand Red data, Threatened Plants in Thailand) หรือIUCN Red list ตั้งแต่ชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (CR) สถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (VU) อาจรวมถึงชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT) ด้วย และเป็นประชากรที่มีความสำคัญต่อพื้นที่	3A สัตว์หรือพืช ชนิดที่มีความโดดเด่น หรือมีความสำคัญต่อนิเวศบริการ เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว หรือวัฒนธรรม หรือมีความสำคัญต่อชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ
2A สัตว์หรือพืช ชนิดเรือธง (Flagship species) ที่เป็นที่สนใจในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพได้เป็นพิเศษ หรือชนิดที่เป็นร่มเงา (Umbrellaspecies) หรือเป็นชนิดหลัก (Keystone species) ในระบบนิเวศที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หรือเป็นชนิดที่เป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ	4A สัตว์หรือพืช ชนิดเฉพาะถิ่น (Endemic species) หรือชนิดที่มีการอพยพย้ายถิ่น (Migratory Species) โดยผ่าน หรือแวะพักเพื่อดำรงชีพในระยะต่าง ๆ ของวงจรชีวิตเป็นประจำในระบบนิเวศ

เกณฑ์ B

เกณฑ์เชิงพื้นที่ โดยพื้นที่ที่สัตว์หรือพืชอาศัยอยู่ต้องมีคุณสมบัติอย่างน้อยในข้อ 1B และอย่างน้อยอีก 2 ข้อ ดังนี้

1B พื้นที่ที่ต้องอยู่นอกเขตพื้นที่คุ้มครอง (Protected Area) ตาม IUCN หรือตามกฎหมายไทย	3B พื้นที่ที่ต้องมีขอบเขตทางภูมิศาสตร์และ/หรือระบบนิเวศชัดเจน
2B พื้นที่ที่ต้องมีศักยภาพของบริการจากระบบนิเวศ โดยเฉพาะต่อเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนโดยรอบพื้นที่นั้น หรือมีความสำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพสูง เช่น เป็นระบบนิเวศที่หายาก ถูกคุกคาม มีชนิดพืชและสัตว์ที่ถูกคุกคาม หรือเป็นแหล่งที่อยู่ของชนิดพืชและสัตว์ที่สำคัญหรือเป็นพื้นที่สำคัญของนก (Important Bird Area: IBA) หรือพื้นที่สำคัญของพืช (Important Plant Area: IPA) หรือพื้นที่สำคัญของฉลาม และกระเบน (Important Shark and Ray Areas: ISRA) หรือพื้นที่ Ramsar Site หรือเป็นพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความสำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพ	4B พื้นที่ที่ต้องมีผู้ครอบครองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรืออยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือมีการดูแลจัดการโดยภาคส่วนต่าง ๆ หรือมีศักยภาพในการจัดตั้ง

ข้อมูลเกี่ยวกับชนิดสัตว์และพืชที่รวบรวมจัดเก็บตามเกณฑ์ดังกล่าว ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงแค่การระบุชนิดที่ได้รับความนิยมเท่านั้น แต่คือการคัดเลือกชนิดที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปใช้ประกอบการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศ และเพื่อให้มั่นใจว่าการอนุรักษ์ชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่นจะสามารถรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ได้อย่างยั่งยืน

Top 20 Iconic Species ในประเทศไทย

ปัจจุบันจากการศึกษาและเก็บข้อมูลชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่นในไทย ได้ดำเนินการในหลายพื้นที่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยเน้นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางชีวภาพสูง ทั้งระบบนิเวศบนบกและระบบนิเวศในน้ำ และคัดเลือกชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่นตามเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 178 ชนิด แบ่งเป็น กลุ่มสัตว์ จำนวน 150 ชนิด และกลุ่มพืช จำนวน 28 ชนิด ทั้งนี้ ขอยกตัวอย่าง 20 ชนิดที่สำคัญเป็นอันดับต้น ได้แก่

กลุ่มสัตว์ที่มีความโดดเด่น

1

นกชายเลนปากช้อน (*Calidris pygmaea*) : นกอพยพหน้าหนาวจากไซบีเรีย มีปลายปากแผ่ออกคล้ายช้อน จัดเป็นหนึ่งในนกที่มีจำนวนเหลือน้อยที่สุดในโลก และพบได้ในประเทศไทยประมาณ 10 ตัวต่อปี สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered: CR)

2

นกจู่เต้นสระบุรี (*Gypsophila calcicola*) : นกเฉพาะถิ่นของประเทศไทย อาศัยอยู่เฉพาะบริเวณเขาหินปูนในจังหวัดสระบุรี, ลพบุรี และนครราชสีมา จัดเป็นนกหายากที่นักดูนกต้องการพบเห็น สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

3

นกหัวโตมลายู (*Charadrius peronii*) : นกที่มีถิ่นอาศัยจำกัด อยู่เฉพาะบนหาดทรายที่มีสภาพดีและไม่ถูกรบกวนเท่านั้น ปัจจุบันจำนวนประชากรในประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

4

เหยี่ยวหูดำ (*Milvus migrans lineata*) : นกอพยพจากไซบีเรียและอินเดีย พบการรวมตัวกันเป็นจำนวนมาก (กว่า 2,000 ตัว) ช่วงฤดูอพยพ ในพื้นที่ทุ่งใหญ่ปากพลี จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นพื้นที่น่าน้ำลิกผืนใหญ่ที่สุดของไทย สถานภาพการใกล้สูญคุกคาม (Near Threatened: NT)

5

ค้างคาวคุณกิตติ (*Craseonycteris thonglongyai*) : สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก พบได้เฉพาะในบางถ้ำของจังหวัดกาญจนบุรี สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

6

เลี้ยงผาเหนือ (*Capricornis maritimus*) : หนึ่งใน 15 ชนิดของสัตว์ป่าสงวนในประเทศไทย อาศัยอยู่บริเวณหน้าผาถึงยอดเขา มีวิวัฒนาการทางกายภาพที่เหมาะสมกับถิ่นที่อยู่อาศัยเฉพาะ สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable: VU)

7

ชะมดแผงสันหางดำ (*Viverra megaspila*) : ชะมดที่มีขนาดใหญ่และหายากที่สุดของไทย สามารถอาศัยอยู่ในป่าได้หลายประเภทและในพื้นที่เกษตรกรรม สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

8

วาฬเกลบ/วาฬบรูด้า (*Balaenoptera edeni*) : สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ใหญ่ที่สุดที่พบในไทย สร้างความดึงดูดในการท่องเที่ยวและสร้างอาชีพเสริมให้กับชุมชนชายฝั่ง สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

9

แย้สงขลา (*Leiolepis boehmei*) : แย้เฉพาะถิ่นของนิเวศหาดทราย พบได้เฉพาะในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราชถึงจังหวัดปัตตานี เป็นสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษ คือ มีแต่ตัวเมียและสามารถออกไข่ได้โดยไม่ต้องมีการผสมพันธุ์ สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered: CR)

10

เต่าตนุ (*Chelonia mydas*) : สัตว์ที่มีการอพยพระยะไกลจากแหล่งหากินนอกประเทศไทยและขึ้นวางไข่ในน่านน้ำไทย เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่น้ำ แต่ปัจจุบันการขึ้นวางไข่มีแนวโน้มลดลง สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered: CR)

11

ฉลามวาฬ (*Rhincodon typus*) : สัตว์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก อพยพมาระยะไกลจากน่านน้ำของหลายประเทศ มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวทางทะเล สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

12

ปลาชีวมพงษ์ (Trigonostigma somphongsi) : ปลาเฉพาะถิ่นของไทย พบเฉพาะในกลุ่มน้ำบางปะกงตอนกลางที่จังหวัดนครนายกและปราจีนบุรี และถูกจัดให้เป็นหนึ่งใน 100 ชนิดของสิ่งมีชีวิตที่ใกล้สูญพันธุ์ที่สุดในโลก

13

ปลากัดมหาชัย (Betta mahachaiensis) : ปลาเฉพาะถิ่น ที่พบได้เฉพาะบริเวณปากแม่น้ำท่าจีนจังหวัดสมุทรสาคร และแม่น้ำเจ้าพระยา เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร นิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered: CR)

14

ปลาก้างพระร่วง (Kryptopterus vitreolus) : ปลาน้ำจืดที่มีลำตัวใสจนมองเห็นกระดูกสันหลัง อาศัยในแหล่งน้ำที่มีสภาพดีเท่านั้น เป็นปลาเฉพาะถิ่น พบได้เฉพาะในประเทศไทย สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable: VU)

15

ปูเจ้าพ่อหลวง (Indochinamon bhumibol) : ปูน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ชาวบ้านนิยมจับมาเป็นอาหารและขายในตลาดท้องถิ่น พบในเทือกเขาเฉพาะในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

16

หิ่งห้อยน้ำกร่อย (Pteroptyx malacca) : แมลงที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศในแหล่งน้ำ และดึงดูดความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเศรษฐกิจชุมชน พื้นที่สำคัญที่พบ ค้างบางกะเจ้า ตำบลบางกะเจ้า อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรสาคร บริเวณแม่น้ำตาปี ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable: VU)

กลุ่มพืชที่มีความโดดเด่น

17

โมกราชินี (*Wrightia sirikitiae*) : ไม้หายากที่พบการกระจายพันธุ์ในเขตภาคกลาง ตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสระแก้ว สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable: VU)

18

พลับพลึงธาร (*Crinum thianum*) : พืชที่มีถิ่นอาศัยเฉพาะในน้ำตื้นริมลำธารหรือแม่น้ำสายเล็ก ชอบน้ำใสและสะอาด และเป็นถิ่นอาศัยสำคัญของสัตว์น้ำ พบได้เฉพาะในเขตพื้นที่อำเภอสุโขทัย อำเภอเกาะเปอรัน จันทบุรี และอำเภอกระบุรี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา สถานภาพการใกล้สูญพันธุ์ (Endangered: EN)

19

จำปีสิรินธร (*Magnolia sirindhorniae*) : พันธุ์ไม้ชนิดใหม่ของโลก เป็นพืชเฉพาะถิ่นที่พบได้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น มักขึ้นอยู่เฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำหรือในป่าพรุน้ำจืดที่มีน้ำพุไหลผ่านตลอดเวลา สักรวพบครั้งแรกในป่าพรุน้ำจืดของบ้านซับจำปา ตำบลซับจำปา อำเภอท่าหลวง จังหวัดลพบุรี สถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ (Vulnerable: VU)

20

ดอกเข้าพรรษา (*Curcuma supraneeana*) : พืชเฉพาะถิ่นที่พบในพื้นที่ข้างเขาหินปูนบางที่ของจังหวัดสระบุรี และจังหวัดลพบุรีเท่านั้น เคยนิยมใช้เป็นดอกไม้บูชาในเทศกาลเข้าพรรษาของงานวัด

บทสรุป จากเอกลักษณ์ความโดดเด่นสู่ภารกิจแห่งอนาคต

Iconic Species หรือชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่นของไทย เป็นมรดกทางชีวภาพที่สะท้อนถึงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความเชื่อมโยงอันลึกซึ้งกับวิถีชีวิต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้น การอนุรักษ์ชนิดสัตว์และพืชเหล่านี้ จึงเป็นภารกิจเร่งด่วนที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และต้องดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การสื่อสาร เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การค้นหา iconic species เพิ่มเติม การฟื้นฟูและขยายถิ่นที่อยู่อาศัย การสนับสนุนงานวิจัย และนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อการอนุรักษ์ ฯลฯ

ความรับผิดชอบร่วมกันของทุกคนในสังคม และลงมือปกป้องชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่น และแหล่งที่อยู่อาศัยสิ่งมีชีวิตดังกล่าว จึงเป็นก้าวสำคัญที่สนับสนุนการขับเคลื่อนตามเป้าหมายการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศและของโลกภายใต้กรอบงานคุณหมิง-มอนทรีออลด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของโลก รวมถึงการช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และส่งต่อมรดกทางชีวภาพอันทรงคุณค่านี้ให้อยู่คู่ประเทศไทยและโลกใบนี้อย่างยั่งยืนสืบไป

ข้อมูลอ้างอิง :

- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2567). เอกสารประกอบการประชุมผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อ (ร่าง) หลักเกณฑ์การจำแนกและคัดเลือกพื้นที่ และชนิดพืชและสัตว์ที่มีความโดดเด่น (Iconic species) ในระบบนิเวศที่สำคัญของประเทศไทย.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2567). ชนิดสัตว์และพืชที่มีความโดดเด่น (Iconic Species) ในระบบนิเวศของประเทศไทย. <https://chm-thai.onep.go.th/?p=13857>
- Butler, R. A. (2025, May 22). The world's most biodiverse countries. <https://www.butlernature.com/2025/05/22/the-worlds-most-biodiverse-countries/>
- International Union for Conservation of Nature. (2025). Iconic Species. <https://iconicspecies.iucnredlist.org/>
- International Union for Conservation of Nature. (2025). The IUCN Red List of Threatened Species. <https://www.iucnredlist.org/>
- Ranking Royals. (2025). World's Most Biodiverse Countries. <https://rankingroyals.com/infographics/worlds-most-biodiverse-countries/>